

Kajetan Gantar

Nekaj odprtih vprašanj o poudarjanju antičnih imen

Problemi pisanja in izgovarjave antičnih imen so zelo zapleteni in večplastni, lahko jih osvetljujemo z različnih zornih kotov. Ker jih obravavamo v okviru *Grošljevih dnevov*, se jih bom lotil ob tematiki akcenta, ki je bila mojemu profesorju Milanu Grošlju zelo pri srcu, o čemer bom še podrobneje spregovoril. Iz študentskih let se spominjam, kako je nekoč Grošelj našo kolegico, ki je neko antično ime dvakrat napačno naglasila, (z njemu lastnim humorjem) opozoril: »To ni majhen prekršek, gospodična, ampak velik greh. Ali veste, da so v srednjem veku zaradi napačnih akcentov ljudi na grmadah sežigali?«

Tudi sam sem tem problemom posvečal veliko pozornost, zato sem jim pri predavanjih iz Uvoda v študij klasične filologije namenil kar nekaj ur. In tudi pri seminarskih vajah sem slušatelje nagovarjal, naj se kdo v diplomskem ali magistrskem delu loti te tematike. Pozneje sem spoznanja teh svojih predavanj – na prigovarjanje dr. Jara Šašlja – strnil v prispevek, ki je izšel v *Arheološkem vestniku* (v dveh nadaljevanjih).¹

Preden pa preidem k naslovni tematiki, mi dovolite uvodoma najprej nekaj splošnih besed o mojih pogledih in dosedanjih izkušnjah s pisanjem antičnih imen.

Kot rečeno, so ta vprašanja vprašanja zelo zapletena in nanje ni enostavnih odgovorov. Z njimi se dan na dan soočajo raziskovalci antike, klasični filologi, arheologi in še zlasti prevajalci antičnih umetnin. Bistvo problema vidim v tem, da pišemo v slovenščini vsa osebna in geografska tuja imena (z redkimi izjemami, npr. Rim, Pariz, Bruselj, Dunaj) v izvirni obliki, medtem ko pa za antična imena pri nas že od nekdaj velja poseben režim. Večina antičnih imen se je namreč v teku stoletij tako organsko zlila v naš jezikovni sistem, da smo jih podomahili in uživajo skoraj nekak privilegij. Vsi naši slovaropisci, pravopisci, prevajalci so se z njimi ukvarjali in pri tem nihali med dvema skrajnostma:

1 »Nekaj misli o pisavi antičnih imen«.

Eni so težili k čim večjemu podomačevanju, drugi so zagovarjali neokrnjeno in dosledno zvestobo izvirnemu zapisu.

Spočetka je prevladovala težnja po podomačevanju. Ta težnja je v nekem zmernem obsegu navzoča že pri Prešernu, ki nam je lahko še danes vzor in norma, saj kljub domačnosti nikoli ne zabriše izvirne dikcije; verjetno je imel pri iskanju jezikovnih rešitev strokovno oporo v svojem najboljšem prijatelju, vsestransko razgledanem filologu Matiju Čopu.² Lahko se zgledujemo tudi ob Stritarju, Aškercu,³ Gregorčiču. Pozneje ta težnja večkrat zahaja v pretirane skrajnosti, tako da se npr. v naših starejših prevodih Homerja večkrat domačijo celo sufiksi patronimikov (-ides): Pelides Ahil postane Pelejevič Ahil, Kronides Zevs Kronojevič itd.

Kot reakcija je proti temu odločno nastopil Josip Tominšek v drobni knjigi z naslovom *Antibarbarus* (1910), kjer je eno najbolj polemičnih poglavij posvetil *Pisavi tujih, posebno latinskih in grških imen v slovenščini* in zapisal: »Kakor ima vsaka oseba pri svojem narodu in svojem jeziku neovržno pravico do svojega imena, in sicer v pravopisni obliki, ki mu jo je dala subjektivnost ali družinska vzgoja ... tako moramo tudi osebam drugih narodnosti in jezikov pustiti njih pisavo, brez vsakega ozira na slovnico ali na obični pravopis bodisi svojega, bodisi tujega jezika.«⁴

Temu opozorilu je zvesto sledil Sovrè, ki je v enem prvih prevodov zapisal provokativno posvetilo *moji vrli Xanthippi*; in podobno je v njem zapisoval tudi vsa druga antična imena (*Athene, Odysseus, Sisyphos*).⁵ Ta težnja prevladuje pri njem – v nekoliko omiljeni obliki⁶ – vse do pravopisa 1962, pri katerem je imel pomembno besedo.

S temi težnjami je nato radikalno obračunal Toporišičev pravopis, ki pa je včasih zabredel v drugo skrajnost. Pri pripravi tega pravopisa sem v komisiji za izdelavo pravil podpisani tudi sam sodeloval. V osmih letih je imela naša komisija približno 200 triurnih sej, od teh so bile nekatere poučne in prijetne, druge včasih naporne in mučne. Posebno živo se spominjam večurnih diskusij o svojilnih pridevnikih tipa *Horačev (Properčev, Terenčev, Laktančev)*, ki sem jim skupaj z literarnimi somišljeniki odločno nasprotoval in dosegel, da ti primeri niso prišli v knjigo pravopisnih pravil (1987). Štirinajst let pozneje pa sem na svojo grozo takšne hibridne tvorbe zagledal v pravopisnem slovarju (2001), kjer sem bral *Horačev, horačevska estetika*.⁷

2 Prim. o vsej tej problematiki zlasti Kastelic, *Umreti ni mogla stara Sibila*.

3 Zlasti ob njegovi zbirki *Akropolis in piramide* (1909).

4 Tominšek, *Antibarbarus*, 48.

5 Sovrè, *Platon: Sokratov zagovor*.

6 Sovrè jih je nekako omilil v tem smislu, da je pozneje sčasoma (vendar ne vedno in ne dosledno) opuščal črke in črkovne kombinacije x, y, q, ch, ph, th, rh ter dvojne konzonante.

7 Prim. *Slovenski pravopis*, 649. Zadeva se ni ustavila samo pri antičnih imenih, ampak je (kljub protestom iz vrst filozofov) vsiljevala take pridevnike tudi pri filozofu Leibnizu (Leibničev), pri generalu Clausewitzu (Clauzevičev) itd. Prim. SP str. 415 in 814. Med polemično diskusijo v pravopisni komisiji sem zagovornikom takšnih hibridnih tvorb odločno dal vedeeti, da nikoli ne bom zapisal Boničev ali Wilamowičev, ampak če ne bo dovoljeno drugače, bom rajši izpisal kar cel oziralni stavek, npr. »Index Aristotelicus, ki ga je sestavil in objavil Hermann Bonitz«.

* * *

Obe nasprotujoči si težnji, o katerih sem uvodoma spregovoril, sta bili navzoči že v antiki, predvsem v latinščini, ko je v svoj besedni zaklad sprejemala imena iz grške mitologije, zgodovine, filozofije in poezije. In sicer sta bili navzoči v raznih vidikih, morda najizraziteje prav ob problemih naglaševanja grških imen. Pri tem so se izoblikovala med latinskimi slovničarji v antiki, v srednjem veku in v humanizmu tri različna načelna stališča.

Po enem načelu, za katerega so se ogrevali zlasti poznoantični gramatik 4. in 5. stoletja po Kr.,⁸ je najbolje, če prevzeta grška imena naglašamo z grškimi akcenti. Donat ob tej dilemi izrecno zapiše, da je »seveda bolje (*melius*), če grška imena izgovarjamo z grškimi akcenti.«⁹ V sodobni slovnični terminologiji bi rekli, da je ob prevzemanju tujih imen bolje, če jih zapisujemo (in tudi izgovarjamo in poudarjamo) v citatni obliki. Seveda pa takšno načelo predpostavlja neko jezikovno dovolj osveščeno in razgledano, elitno publiko. Ali pa morda upošteva publiko z območja latinsko-grške dvojezičnosti, ki je prevladovala med rimskimi izobraženci in marsikje tudi v nižjih slojih v obdobju pozne republike in cesarstva, deloma pa tudi že v Plavtovih časih.¹⁰

Drugo, temu nasprotno načelo, pa je velevalo, da se morajo grška imena takoj, ko zaidejo v območje latinščine, povsem podrediti zakonitostim latinske slovnice. Tako stališče je imelo zaledje (ali »potuho«) v čedalje slabšem znanju grščine (oziroma največkrat v popolnem neznanju grščine); zagovarjal ga je npr. srednjeveški gramatik Aleksander Villadei (Villedieu ok. 1175–ok. 1245) v svojem popularnem učbeniku *Doctrinale puerorum* in ga strnil v heksameter: *Graeca per accentum debes proferre Latinum*.

Seveda pa je boljše ali pomanjkljivejše znanje oziroma popolno nepoznavanje grščine pogojevalo najrazličnejše oblike in odtenke v naglaševanju grških imen in izposojenk v latinščini, tako da so mnogi močno zdvomili o možnosti uveljavitve nekih obvezujočih pravil ali zakonov na tem področju. Zato ne preseneča, da se skoraj istočasno – verjetno kot odgovor na pravkar omenjeni heksameter – pojavi še drug heksameter, *adespoton*, ki uzakonja jezikovno anarhijo in kaos, ko se postavi na stališče, da se lahko grška imena povsem brez zakonov potepajo in potikajo po ozemlju Avzonije (tj. Italije): *Graeca per Ausoniae fines sine lege vagantur*. Danes bi rekli, da grška imena vdirajo v latinščino in se klatijo po njej kot nekakšni ilegalni migranti.

Zanimivo pa je, da si po drugi strani grški pisci – grščina v tistem času še zmerom velja za duhovno superioren jezik – sploh ne delajo podobnih problemov, če je treba kdaj kako latinsko ime presaditi v grško okolje. Pri

8 Npr. Diomed, Donat, Marcijan Kapela in ponekod (vendar ne dosledno), tudi Servij v komentarjih k Vergiliju, npr. ad *Georg* 1.59: »sane Epiros Graece profertur, unde etiam E habet accentum; nam si latinum esset Epirus, pi haberet, quia longa est«.

9 »Sane Graeca verba Graecis accentibus melius efferimus.« (4.371.21 K). Prim. Bernardi Perini, *L'accento latino*, 113.

10 Prim. moj članek »Nekateri pojavi in problemi dvojezičnosti«.

Plutarhu se npr. ime *Ciceron* vedno naglaša kot Κικέρων (torej po grških pravilih o naglašanju).

Pa si zdaj ob nekaj konkretnih primerih oglejmo, kaj bi v slovenščini ustrezalo uveljavitvi omenjenih treh načelnih stališč o naglaševanju.

Če bi skušali uveljaviti prvo stališče – ohranitev prvotnega grškega akcenta –, bi morali npr. imena velikih grških dramatikov naglašati *Sofoklès, Evripíd, Aristofánes*. Zaradi pravila o odločilni vlogi predzadnjega zloga pri latinskem akcentu (pravilo o *paenultimi*) pa so se ta imena ob vstopu v latinščino preoblikovala v *Sófokles, Evrípides, Aristófanes*; in v tako »iznakaženi« obliki smo jih sprejeli tudi v slovenščino. Podobno velja tudi za imena velikih grških filozofov in učenjakov, ki bi se po grškem izvoru morala glasiti *Sokrátes, Aristóteles, Diogénes, Eratosthénes*. Če pa upoštevamo – kot nekakšno »olajševalno okoliščino« – grško težnjo, da se v vokativu akcent pogosto pomakne kolikor mogoče proti začetku besede, se nam taka oblika sploh ne zdi več vprašljiva in iznakažena, ampak prej nasprotno, skoraj edino pravilna. V resnici se namreč lahko vprašamo: v katerem sklonu pa sploh lahko kako osebo lepše in čustveno bolj obarvano ogovorimo, če ne v vokativu? In mnoga grška imena glede akcenta večkrat presenetljivo sovpadajo z latiniziranimi akcenti istih imen, npr.:

nominativ:

Σοφοκλῆς Εὐριπίδης Σωκράτης Ἀριστοτέλης Ἐρατοσθένης

vokativ:

ὦ Σόφοκλες ὦ Εὐρίπιδες ὦ Σώκρατες ὦ Ἀριστότελες ὦ Ἐρατόσθενης

latinsko:

Sóphocles Eurípides Sócrates Aristóteles Eratósthenes

Vendar niso vsa grška imena tako oblikovana in naglašena, da bi jih lahko reševal vokativ. Cela vrsta imen je (npr. *Heraklít, Teofrást*), pri katerih se je v slovenščini udomačil latinski akcent, ki se mu njihova grška oblika tudi v vokativu ne približa. To velja še posebej za mnoga mitološka imena ženskega spola (npr. imena Muz), ki so prihajala k nam najprej iz pouka latinščine, kjer jih pogosto srečujemo v Horacijevih odah, zato jih naglašamo npr. *Kalíopa, Melpómēna, Terpsíhora*, čeprav je v grščini akcent drugačen (*Kaliópe, Melpoméne, Terpsichóra*).¹¹

Zanimivo pa je, da zadnji (Toporišičev) slovenski pravopis takšno naglašanje grških imen po ovinku preko latinščine celo uzakonja. Tako se npr. glasi pravilo 1073: »Besede grškega izvora naglašujemo po latinsko, če

¹¹ Vendar tudi tu zadeve niso v vseh sklonih povsem brezupne: če že ne v nominativu in vokativu, pa je vsaj v genetivu grški akcent včasih enak latinskemu, tako npr. pri pravkar omenjenem Heraklítu ali Teofrástu.

so prevzete prek latinščine.«¹² Takšno stališče se mi zdi sprejemljivo, dokler ostaja v mejah pogojnika **če**. Seveda pa bi bilo absurdno, če bi to pravilo posploševali na vsa grška imena, saj bi to pomenilo, da bi morali grško ime najprej polatiniti in šele nato bi ga lahko poslovenili. Navsezadnje bi v tem primeru morali *Iliado* – namesto iz Homerjevega izvirnika – rajši prevajati iz Divovega ali Kuničevega latinskega prevoda, kar je skregano z vsemi načeli prevajalske umetnosti.

Zahtevnejši problemi pa se porajajo takrat, kadar je treba sloveniti kako manj znano grško ime ali ἄπαξ λεγόμενον. Tukaj lahko prihaja do precejšnjih nedoslednosti, na kar je kot eden prvih opozoril Grošelj v izčrpnih oceni prvega Sovretovega (delnega) prevoda Homerjeve Iliade:¹³

Najbrž zaradi metra je Sovrè grška imena začel zopet naglaševati po latinskih naglasnih pravilih. Hujše pa je, če naglaša grško, tj. nelatinizirano obliko po latinsko, npr. Hefáistos (namesto grško Héfaistos), Meneláos (namesto grško Menélaos), Eufórbos. Nemogoč je akcent Panthóos za grško Pánthoos tudi po latinskih naglasnih pravilih...Po vseh pravilih je tudi nedopustno naglašati Zefíros, v grščini in latinščini je Zéfiros. Francoski naglas, ki je prešel v nemščino in slovenščino, se ne sme rabiti za grško obliko ... Po mnogem trudu, da bi se povzpeli do doslednosti, se tako ravnanje ne more imenovati napredek.

Zanimivo pa je, da Sovrè Grošljevih kritik pozneje, v integralnem prevodu Iliade (1950), večidel ni upošteval, ampak je obdržal akcente Hefáistos, Meneláos, Eufórbos.¹⁴ Edinole Pantóos je popravil v Pántoos. In pri tem navsezadnje niti ni šlo za kaka obrobna ali manj znana imena: Héfaist je bog, ki se v Iliadi večkrat omenja, in Menelaos je junak, ki igra poleg svojega brata Agamemnona eno osrednjih vlog v trojanski vojni.

Osebnostno sodim, da se tudi takšno naglašanje, ki ga narekuje nuja metričnega obrazca (*metri causa*),¹⁵ v poeziji lahko tolerira kot *licentia poetica*, lahko pa se sčasoma ob kakem konkretnem imenu tudi na splošno uveljavi.

Če se zdaj vrnemo h Grošljevi kritiki imena Meneláos, ki se je skrčilo v **Meneláj**, bi boljše rešitev skorajda težko našli. Mislim, da Menelája sploh ni uvedel Sovrè, saj ga pozna že Omerza,¹⁶ uporabljajo pa ga nato tudi Bronka

12 Prim. *Slovenski pravopis*, 146. Sicer pa se zdi, da se je skušal temu približati že Omerza, ki v predgovoru k svojemu prevodu Homerjeve *Iliade* piše: »Lastna imena sem pisal fonetično ... naglas je latinski, kot ga navadno rabimo.« Temu je zelo blizu tudi Bronislava Aubelj, *Antična imena po slovensko*, XXII: »Najpreprostejše pravilo bi se glasilo, da vsa grška lastna imena naglašujemo po latinskih zakonih.«

13 Grošelj, ocena prevoda Sovrè, *Homer: Iliada*. Gre za prevod približno četrtrine Homerjeve *Iliade*, ki je izšel v mohorski zbirki *Cvetje iz domačih in tujih logov*.

14 Prim. prevod *Iliade*, verzi A 607, P 59–60, Γ 21.

15 Lahko bi temu rekli tudi »nasilje heksametra«, izraz, ki sem ga uporabil v naslovu prispevka »Nepesniške besede in nasilje heksametra«.

16 V prevodu *Iliade* (npr. Γ 206, 210, 213, 232, 281, 284, 339, 349, 403, 430, 432, 439, 452, 457, Δ 7, 195,

Aubelj,¹⁷ Matej Hriberšek¹⁸ in mlajši prevajalci (Barbara Šega Čeh,¹⁹ Jelena Isak Kres²⁰). Vprašljivo se nam zdi tudi, ali je smiselno – poleg besede **zefir**, ki je kot splošna oznaka za prijetno zahodno sapico pri nas že dobro udomačena – ime boga, ki pooseblja ta veter, označevati z drugačnim (tj. z izvirnim latinskim ali grškim) naglasom kot **Zéfir**(os).²¹

Največ problemov se nedvomno pojavlja pri naglaševanju imen v ladijskem katalogu, kjer se v 426 verzih (B 494–759 in 816–877) zvrsti stotine manj znanih imen. Ta katalog je seveda prava zlata jama dragocenega onomastičnega gradiva za greciste, mikenologe, etimologe, zgodovinarje, arheologe, ki so zainteresirani predvsem za brezhiben zapis in dikcijo imen, manj za ubesedenje v ritmiki heksametra. Mislim pa, da tudi s poetičnega vidika ta katalog ni brez vrednosti. V strukturi celotnega epa ga moramo obravnavati kot nekakšno vojaško parado, kot defile grških (in trojanskih) oboroženih sil pred odhodom v odločilne bitke, ki si bodo sledile v naslednjih spevih. Vsako takšno parado ali defile običajno spremljajo vojaške koračnice, ki so zaigrane ali zapete po določenem ritmu in taktu. Zato sta morda ravno ritmika in metrika igrali že v grškem izvirniku odločilno vlogo pri razvrščanju in zaporedju teh imen. In če je tako v izvirniku, mora imeti tudi prevajalec pravico, da se podreja metričnim zakonitostim, v tem primeru daktilskemu ritmu, ki je pri tem odločilni dejavnik, veliko bolj kot pa amuzično podrejanje grškim ali latinskim naglasnim zakonitostim. In si ob tem ustrezno prilagodi akcentuaciji pri imenih, ki sicer ne bi bila kompatibilna z metrično shemo heksametra.²² Zato niti pri Omerzu, ki se, kot rečeno, a priori odloča za latinsko, še manj pri Sovretu, ki omahuje med grško in latinsko akcentuacijo, ne gre iskati gramatične doslednosti za vsako ceno. Celotno gmoto omenjenih verzov in imen bi bilo zato vredno v kakem diplomskem ali magistrskem delu podrobneje preučiti tudi z metričnega in evfoničnega vidika (cezure, diereze, menjave daktilov in spondejev, tudi vpliv morebitnih aliteracij).

Skoraj edina stalnica ob slovenjenju imen iz ladijskega kataloga pa je (po mojem površnem opažanju), da se oba, Omerza in Sovrè, karseda izogibata naglašanju imen na zadnjem zlogu, čeprav so med temi imeni mnoga oksitona. Nekaj primerov:

B 508 Ἀνθηδόνα (Ἀνθηδών, *Anthedón*) Omerza: »dalje v Nisi presveti, v Antédonu slednjič ob meji«; Sovrè: »v Nise presvetih zidéh in obmejnem Antédonu mestu«;

205, 220), čeprav v imenovalniku večkrat zapiše tudi Meneláos (npr. Δ 19, 183, 189).

17 Aubelj, *Antična imena po slovensko*.

18 V Wiethalerjevem *Latinsko-slovenskem slovarju* 4:264, s. v. Menelāus.

19 Šega-Čeh, *Publij Ovidij Nazon: Umetnost ljubezni*, str. 95, 127, 143, 203.

20 Prim. Isak Kres, *Evipid: Helena*.

21 Sam sem se v prevodu Heziodove *Teogonije* (v. 379 in 870) odločil za *Zéfir*, ker označuje obenem osebo in veter: »Zarja rodila je Burjo, ki naglo vrši, in Zéfir, ki preganja oblake.« Drugače Nada Grošel, *Publij Ovidij Nazon: Fasti*, 5.201 in 319, enako tudi že v knjigi *Praznično leto Rimljanov v pesmi*, 94.

22 Gre za tako imenovana »nepoetična imena«, prim. Axelson, *Unpoetische Wörter*.

B 511 **Ἀσπληδόνα** (Ἀσπληδών, *Aspledón*) Omerza: »ki jim Orhómenos dom je mínijski in pa Asplédon«; Sovre: »Borcem Asplédona, dalje Orhómena, Mínijscev mesta«;

B 519 **Πυθόνα** (Πυθών, *Pythón*) Omerza: »v Pítoji ki skaloviti so bivali in Kiparísu«; Sovre: »bil Kiparísos jim dom, bil dom jim kršni je Píton«;

B 592 **Αἰπύ** (Αἰπύ) Omerza: »v Triju, brodu Alfeja, in Ájpiju, zidanem lépo«; Sovre: »Trios, Alféiov pregaz, in dobro zazidani Aipi«.

Vse to pa akcentuacijo teh (in tudi drugih podobnih) imen dejansko približuje latinščini, ki – kot znano – z nekaj redkimi izjemami²³ sploh ne pozna naglašanja na zadnjem zlogu.

Problemi pa niso samo pri naglašanju grških osebnih in geografskih imen. Nič manjši problemi se porajajo tudi ob naglaševanju osebnih imen iz starih orientalskih jezikov, še posebej iz hebrejščine, v kateri so bile izvirno napisane skoraj vse knjige *Stare zaveze*, čemur biblicisti zadnje čase posvečajo čedalje večjo pozornost.²⁴ Tudi pri nas v zadnjih desetletjih opažamo favoriziranje in forsiranje »hebrejenja«, kar bi lahko konkretizirali, če bi primerjali razlike v naglaševanju osebnih in krajevnih imen v novejših prevodih v primerjavi s starejšimi prevodi.²⁵ Zanimivo je, da se zdaj pri imenu Natan, ki se le enkrat omenja v Lukovem evangeliju,²⁶ vsiljuje naglas na zadnjem zlogu, čeprav je v tradiciji ob znameniti Lessingovi drami *Nathan der Weise* že dolgo udomačen Nátan.²⁷

Zanimivo, da je naš zadnji pravopis v tem pogledu precej nedosleden. Pričakovali bi uveljavitev podobne formulacije kot pri naglaševanju grških imen, namreč da »imena hebrejskega izvora naglašamo po latinsko, če so prevzeta iz latinščine«, saj je znano, da so bila skoraj vsa svetopisemska imena v teku stoletij v slovenščino prevzeta najprej prek latinske *Vulgate*. Sicer pa nam bo probleme v tej zvezi morda bolje in bolj kompetentno osvetlil prof. Miran Špelič v zadnjem referatu našega simpozija.

S podobnimi problemi se ne nazadnje srečamo tudi pri naglašanju antičnih krajevnih imen iz jezikov, ki so nam geografsko bližji. Znano in dokazano je npr., da se ime današnje avstrijske prestolnice v najstarejšem nam znanem zapisu (pri Ptolemaju) glasi *Vindóbona*,²⁸ čeprav je med Dunajčani (in tudi

23 Te redke izjeme taksativno našteva Kopriva, *Latinska slovnica*, 16 (opombi 2 in 3 k § 7).

24 Prim. Krašovec, *Svetopisemska lastna imena*.

25 To je opazno npr. ob »rodovniku Jezusa Kristusa« (Mt 1:1–17, prim. tudi Lk 3:23–38), v katerem se omenja nekaj redkejših hebrejskih imen. Besedilo je precej znano, ker se je bralo kot evangelij pri slovesnih božičnih mašah. Imena v tem rodovniku so v večini starejših prevodov brez naglasa, npr. v prevodu *Nove zaveze* iz let 1925–29 (Jeglič et al., *Sveto Pismo Novega Zakona*), po kateri je prirejena tudi »mariborska« izdaja (1958), je naglas samo ob imenu Boóz. V vseh naslednjih prevodih pa je naglasov čedalje več, in sicer jih je čedalje več na neobičajno poudarjenem zadnjem zlogu. Presenetljivo pa je ravno pri imenu Booz, edinem, ki je v mariborski izdaji naglašen na zadnjem zlogu (Boóz), v zadnji (jeruzalemski) izdaji (2010) naglas premaknjen na predzadnji zlog (Bóaz).

26 Lk 3:31. Pa še na tem mestu imajo nekateri rokopisi zapis *Natham*, prim. Nestle in Aland, *Das Neue Testament*, 162.

27 Tako ga očitno naglašata tudi Josip Vidmar v svojem prevodu iz leta 1981 (prim. Vidmar, *Gotthold Ephraim Lessing: Modri Natan*).

28 Prim. Neumann, »Vindobona«; Waldherr, »Vindobona«.

pri nas) že dolgo uveljavljeno in udomačeno naglašanje Vindobóna. Tudi ime *Emone* (na tleh današnje Ljubljane) se je po vsej verjetnosti sprva naglašalo na predpredzadnjem zlogu kot *Émona*; tako (Ἐμωνα) ga namreč zapisujeta krščanska pisca Zosimos (ok. 500) in Sozomenos (5. stol.).²⁹ Seveda je tudi ime *Emóna* že tako globoko zakoreninjeno v našem izročilu, da bi bil vsak poskus uvajanja prvotnega naglasa jalovo in povsem nekoristno početje. Kajti v teku stoletij je raba (*usus*), ki je po Horaciju najpomembnejši in odločilni regulator jezika,³⁰ naglašanje najpogostejših znanih antičnih imen že davno podomačila in prilagodila melodiji in zvočni naravi pogovorne slovenščine; in pri tem je ravno medij latinščine s svojimi zakonitostmi in dvatisočletno tradicijo pri nas odigral odločilno vlogo.

Problemi v zvezi s poudarkom pa se ne pojavljajo samo pri slovenjenju starogrških imen, ampak tudi pri avtentičnih latinskih imenih, še zlasti pri konzontančnih deblih tretje sklanjatve. Tu naš zadnji pravopis v slovarskem delu za nekaj imen izrecno uzakonja premični akcent, kar pomeni, da predpostavlja neko vsaj minimalno znanje latinščine: *Cíceron* – *Ciceróna*, *Scípion* – *Scipióna*.³¹ Po tem vzorcu bi potemtakem morali naglašati tudi druga latinska imena z debelno osnovo *-on*, npr. *Názon* – *Nazóna*, *Pízon* – *Pizóna*, *Porfirion* – *Porfirióna*. Presenetljivo pa pravopis v slovarskem delu ne navaja imena imena Katona, ki se dvakrat pojavi že pri Prešernu, a brez pomičnega akcenta. Prešeren je tudi v imenovalniku (v epigramu na Stanka Vraza) zapisal naglas »narobe Katón« (pač *metri causa*, da distih izzvenci z močno poudarjeno arzo).

Seveda pa je še cela vrsta latinskih imen, kjer bi bilo preveč zahtevno računati s tolikšnim predznanjem latinščine, da bi uzakonili sklanjatev s premičnim naglasom, in ob tem dodatno tudi še z menjavo obrazila. Gre za primere *Népos* – *Nepóta*, *Mecénas* – *Mecenáta*. V takšnih primerih bi se mi zdela sprejemljivejša rešitev *Nepót* – *Nepóta*, *Mecenát* – *Mecenáta* (pri čemer pa v imenovalniku ne bi smela biti kot alternativa prepovedana tudi »citatna« oblika *Népos*, *Maecénas*, če bi se komu morda zdela bolj domača).

Skratka, ni moj namen, da bi morda zanetil kako novo črkarsko pravdo. Rešitev po mojem mnenju lahko obstaja samo v iskanju neke zlate sredine med dvema skrajnostma, ki sem ju omenil uvodoma. Treba je najti čim boljši kompromis med antičnimi koreninami, iz katerih je kako ime vzkliko in zrastle, in slovenskim okoljem, kamor to ime presajamo v želji, da bi se tudi v njem dobro počutilo, ob tem pa ohranilo prvotno zvočno lepoto in večplastno pomenljivost. Pri tem pa ne gre pozabiti, da je jezik nenehno pretakanje, zato sta vsak preveč radikalen poseg ali zametavanje naporov prejšnjih generacij zgrešena, ker ne obrodita zaželenih sadov. Poleg tega je treba dopustiti – kot

29 Prim. Šašel, »Emona«.

30 Prim. *Ars poetica* 71–72: »... si volet usus, quem penes arbitrium est et ius et norma loquendi«.

31 Zanimivo pa je, da Toporišičev *SP* ni uveljavil takšnega premičnega akcenta npr. pri imenu Napóleon.

alternativo – demokratično svobodo izobraženim strokovnjakom, ki morda težijo k bolj avtentičnim zapisom ali naglasom, nikakor pa jih ne zviška odpraviti, češ da se njihovo poudarjanje lahko tolerira samo v skrajnem primeru kot »citatna oblika«.

Ne vem, kako bo zdajšnja pravopisna komisija opravila nalogo, ki se mi zdi prav tako zahtevna in težko rešljiva kot kvadratura kroga. Eno pa vem, in sicer to, kar je pred desetletji zapisal Ivan Prijatelj: »Jezik je večni mladenič, čigar rast ne preneha nikdar, jezik je večno ustvarjanje, jezik je življenje, o katerem marsikaj vemo, kako je hodilo, a ničesar, kam pojde, razen morebiti to, da samega sebe, to je svoje preteklosti ne bo zatajilo nikoli ...«³²

BIBLIOGRAFIJA

- Aškerc, Anton. *Akropolis in piramide*. Ljubljana: Schwentner 1909.
- Aubelj, Bronislava. *Antična imena po slovensko*. Ljubljana: Modrijan, 1997.
- Axelson, Bertil. *Unpoetische Wörter*. Lund: Gleerup, 1945.
- Bernardi Perini, Giorgio. *Laccento latino*. Bologna: Pátron, 1986.
- Gantar, Kajetan, prev., opombe in sprem. beseda. Heziod: *Teogonija, Dela in dnevi*. Ljubljana, Modrijan: 2009.
- . »Nekaj misli o pisavi antičnih imen in strokovnih izrazov.« *Arheološki vestnik* 25 (1976): 539–549, 30 (1979): 538–548.
- . »Nekateri pojavi in problemi dvojezičnosti v antičnem Rimu.« *Razprave SAZU, Razred za filološke in literarne vede* 17 (2000): 137–154.
- . »Nepesniške besede in nasilje heksametra.« *Razprave SAZU, Razred za filološke in literarne vede* 16 (1997): 17–30.
- Grošelj, Milan, ocena knjige Sovrè, *Iliada* (1942). *Čas* 36 (1942): 176–179.
- Grošelj, Nada, prev., opombe in spremna beseda. *Publij Ovidij Nazon: Rimski koledar (Fasti)*. Ljubljana: Institutum Studiorum Humanitatis, 2009.
- Grošelj, Nada, ur., Nada Grošelj in Jelena Isak Kres, prev. *Praznično leto Rimljanov v pesmi: verzi o praznikih, običajih, ozvezdijih*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2006.
- Isak Kres, Jelena, prev. *Evripid: Helena*. Ljubljana: Modrijan, 2006.
- Jeglič, Anton Bonaventura, Frančišek Jere, Gregorij Pečjak in Andrej Snoj, prev. *Sveto Pismo Novega Zakona*. 2 zv. Ljubljana: Bogoslovna akademija: Katoliško tiskono društvo, 1925–29.
- Kastelic, Jože. *Umreti ni mogla stara Sibila: Prešeren in antika*. Ljubljana, Modrijan: 2000.
- Kopriva, Silvo. *Latinska slovnica*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1976.
- Krašovec, Jože. *Svetopisemska lastna imena*. Ljubljana: SAZU in ZRC SAZU, 2007.
- Nestle, Eberhard, Erwin Nestle, Kurt Aland in Barbara Aland, izd. in prev. *Das Neue Testament, griechisch und deutsch*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft – Katholische Bibelanstalt, 1986.
- Neumann, Alfred. »Vindobona.« *PWRE* 9, A 1, 17. Hbd. (1961): 53.
- Omerza, Fran. *Homer, Iliada I.–VI. spev*. Ljubljana, Katoliška bukvarna: 1916.
- Prijatelj, Ivan. *Borba za individualnost slovenskega književnega jezika v letih 1848–1857*.

³² *Borba za individualnost*, 7.

- Ljubljana: Slavistično društvo, 1937.
- Slovenski pravopis: Pravila*. Ljubljana, SAZU in DZS: 1987.
- Sovrè, Anton, izbor in prevod. *Homer: Iliada*. Cvetje iz domačih in tujih logov, Svetovno slovstvo 1. Ljubljana, Mohorjeva družba: 1942.
- . prevod. *Homer: Iliada*. Ljubljana, Državna založba Slovenije: 1950.
- . prevod. *Platon: Sokratov zagovor*. Prevalje: Družba sv. Mohorja: 1923.
- Šašel, Jaro. »Emona.« *PWRE Suppl.* 9 (1968): 547–549.
- Šega Čeh, Barbara, prevod, opombe in slovar lastnih imen. *Publij Ovidij Nazon: Umetnost ljubezni*. Ljubljana, Modrijan: 2002.
- Tominšek, Josip. *Antibarbarus: Studije o napakah in pravilih slovenskega pisanja*. Ljubljana: Schwentner: 1910.
- Toporišič, Jože, predsednik Pravopisne komisije SAZU. *Slovenski pravopis*. Ljubljana: SAZU in ZRC SAZU: 2001.
- Vidmar, Josip, prev., Janko Kos, spremna beseda. *Gotthold Ephraim Lessing: Modri Natan: dramska pesnitev v petih dejanjih*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1981.
- Waldherr, Gerhard. »Vindobona«. *Der Neue Pauly* 12.2 (2003): 231–233.
- Wiesthaler, Fran. *Latinsko-slovenski slovar I–VI*. Ljubljana, Založba Kres: 1993–2007.